

значень спеціальних коефіцієнтів, що враховують переваги СУН: коефіцієнт використання СУН $k_{сун}$, коефіцієнт інтегративності змісту k_{int} , коефіцієнт досягнення цілі навчання k_{c*} , коефіцієнт використання часу навчання $k_{т*}$. Точні результати дослідження в контрольних групах зведено в табл.3.

Таблиця 3. Складові інтегративного показника ефективності

Група	Значення коефіцієнтів				Показник ефективності
	$k_{сун}$	k_{int}	k_{c*}	$k_{т*}$	
Група А	0,9	0,9	0,9	0,9	70
Група Б	0,8	0,97	0,91	0,99	66
Група В	0,84	0,97	0,95	0,89	69
Група Г	0,97	0,83	0,92	0,99	73
Група Д	0,97	0,93	0,92	0,91	76

Використання запропонованого підходу дозволяє управляти ступенем інтегрованості в процесі розробки структури навчальних курсів як в ручних, так і в автоматизованих дидактичних системах управління навчанням. Крім зазначених факторів, що визначають доцільність використання СУН, слід відзначити ще ряд безсумнівних переваг, які не піддаються вимірюванням та кількісному визначенню. Серед них – створення умов для індивідуалізації навчання, комплексного вивчення навчального матеріалу, якісно новий рівень використання засобів ІКТ у навчанні та ін.

Література

1. Козловская И. М. Законы и закономерности дидактики в контексте дидактической интегрологии // Педагогическое образование и наука. — Москва, 2008. — № 12. — С. 84-92.
2. Ерёмкин А.И. Система межпредметных связей в высшей школе. — Харьков: ХГУ, 1984. — 151 с.
3. Беспалько В.П. Образование и обучение с участием компьютеров (педагогика третьего тысячелетия). — М.: МПСИ, 2002. — 352 с.
4. Мазурок Т.Л. Синергетическая модель индивидуализированного управления обучением // Математические машины и системы. — 2010. - №3. — С. 124-134.
5. Мазурок Т.Л. Интеллектуальное управление процессом усвоения межпредметных знаний//Управляющие системы и машины, 2010, №2. - С. 22-29, 46.

ВИМІРЮВАННЯ СТУПЕНЯ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ЛІТЕРАТУРИ

УДК 378.147

Малецька І.В.

У статті узагальнено результати визначення ступеня сформованості художньо-творчих здібностей майбутніх педагогів-словесників на основі аналізу літератури, інтерв'ю з організа-

торами навчально-виховного процесу, спостереження і тестування студентів та науково-педагогічних працівників низки педагогічних ВНЗ.

Ключові слова: *художня творчість вчителя, розвиток творчих здібностей, ступень розвитку художньо-творчих ознак, критерії визначення креативності студента-філолога, вимірювання рівня сформованості художньо-творчих здібностей.*

MEASURING THE DEGREE OF ARTISTIC CREATIVE-THINKING THE FUTURE TEACHERS OF LITERATURE

The article summarizes the results of determining the degree of formation of artistic and creative abilities of future teachers-philologists which is based on literature analysis, interviews with the organizers of the educational process, observation and testing of students and teaching staff a number of pedagogical universities.

Keywords: *artistic creativity of teacher, degree of artistic and creative features, the criteria for determining student creativity of students-philologists, measuring of the level of formation of artistic and creative abilities.*

Метою національної педагогічної освіти є створення такої комплексної системи підготовки учителів, яка на основі теоретичних та практичних надбань вітчизняної науки забезпечить випуск педагогічних працівників, здатних професійно діяти на гуманістичних засадах, реалізовувати освітню діяльність як пріоритет держави, спрямований на розвиток та самореалізацію майбутнього громадянина, задоволення його потреби бути конкурентоспроможним на ринку праці.

Вагому роль у розв'язанні цих задач відіграє формування розвинутої творчої складової особистості майбутнього педагога, особливо учителя літератури. Це обумовлено тим, що професійна діяльність педагога-словесника характеризується глибоко вираженою креативогенною сутністю.

Художньо-педагогічна діяльність філолога – це одна з форм його творчої роботи на основі особистісних якостей, яка спрямована на оптимізацію навчально-виховного процесу на базі застосування у ньому власних художніх форм. Таким чином, постає завдання формування та розвитку саме таких ознак особистості майбутнього учителя літератури, які найбільш задіяні у процесі художньо-творчої діяльності. Але будь-яка система вдосконалення потребує вихідні дані, тобто інформації про існуючий стан розвитку означених ознак. Це визначає **актуальність нашого дослідження** й мету статті, що полягає в аналізі ступеня сформованості відповідних якостей студентів – філологів.

З ціллю виявлення існуючого стану рівня розвитку художньо-творчих здібностей майбутніх освітян, було проведено діагностичний зріз, що охоплював студентів та педагогів, які навчаються: у Міжнародному гуманітарному університеті (Одеса), Одеському національному університеті імені І.Мечнікова (Одеса), Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К.Ушинського (Одеса), Чернігівському національному педагогі-

чному університеті імені Т.Шевченка (Чернівці), Прикарпатському національному університеті імені В.Стефаника (Івано-Франківськ), Харківському національному педагогічному університеті імені Г.Сковороди (Харків), Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського (Вінниця).

Для вирішення цієї задачі було здійснено:

- проведено аналіз літератури науково-теоретичного, практико-орієнтованого та нормативного характеру стосовно теми дослідження;
- організовано інтерв'ю, бесіди з науково-педагогічними працівниками, які організовують підготовку учителів літератури;
- проведено педагогічні спостереження за студентами-філологами під час семінарських, практичних занять та практики;
- визначено рівні сформованості креативних ознак майбутніх словесників за допомогою тестування, анкетування та інших методів.

Аналіз освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійної програми за напрямом 6.020303 – „Філологія” свідчить, що до сучасного фахівця висуваються досить високі вимоги щодо рівня розвитку його творчих здібностей.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика, що містить перелік вмінь, якими має володіти фахівець, є, згідно з Законом України „Про вищу освіту”, державним стандартом. Виходячи з цього, цей документ можна розглядати як державне замовлення, у якому до вчителя літератури висуваються високі вимоги, як до творчої особистості. Тому такі якості педагога-словесника, як нешаблонність мислення, креативний підхід до змісту навчання, здатність до опанування новаторськими методами навчання, уміння активізувати пізнавальну діяльність учнів, схильність до експерименту тощо стають особливо актуальними.

Проте результати багаточисельних інтерв'ю з досвідченими педагогами та організаторами освітньої діяльності свідчать, що рівень розвитку творчих, і, зокрема, художньо-творчих здібностей, багатьох молодих вчителів ще залишається на низькому рівні; у їх діяльності знаходить прояв міцна сила інерції традиційних, застарілих підходів до навчання. Такий стан справ неприпустимий у сучасному інформаційному суспільстві, що динамічно розвивається.

Аналіз робочих навчальних програм дисциплін, які викладаються під час підготовки філологів у вузах, що долучались до констатуючого експерименту, свідчить, що вони лише частково сприяють розвитку художньо-творчих здібностей студентів. Отже, конче необхідним постає завдання розробки та впровадження у вищій освіті комплексної методики формування креативних ознак майбутніх філологів.

Монографії, методичні посібники та підручники останніх років також не дають системного рішення цієї задачі. Значною мірою відповідають сучасним вимогам підготовки творчих педагогів дослідження О.Кучевол „Теоретико – методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури” [1] та „Наукові основи методики літератури” (за ред. Н.Волошиної) [2]. У цих роботах наводяться теоретико-методичні основи творчої педагогічної діяльності філолога. Пропонується до застосування низка прийомів, форм та методів, які сприяють й безпосередньо формують художньо-творчі здібності

студентів. Не викликає сумніву висновок авторів, що: „більшість дослідників розуміють педагогічну творчість як пошук ефективних і раціональних шляхів навчання та виховання учнів, що вирізняють новизною й конструктивним перетворенням уже відомого. Необхідними елементами творчої діяльності вчителя є постійне поповнення знань, вивчення, узагальнення та поширення педагогічного досвіду, проведення педагогічного експерименту” [2, с. 74].

Вагомим внеском у розвиток творчих здібностей майбутніх учителів літератури стали посібники Б. Степанишина [3]. Автор вважає, що у пошуках альтернативних методів викладання, педагог має широко використовувати експеримент, шукати нові форми організації самостійної роботи.

Г. Токмань у роботі „Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція” [4] розробила нові технології методики викладання літератури на основі аналізу твору зі застосуванням діалогічних зв'язків.

Аналіз матеріалів науково-методичних часописів свідчить, що у педагогічній науці продовжується пошук інноваційних форм роботи словесників, здійснюються спроби застосування нових методик, але відомості щодо формування у майбутніх учителів літератури навичок художньо-творчого мислення носять уривчастий та епізодичний характер.

Проведені співбесіди з досвідченими педагогами-філологами та керівниками шкіл дозволили зробити висновок, що, не дивлячись на зростаючий інтерес широких кіл вчителів до новітніх форм навчання, більшість випускників ВНЗ проводять уроки літератури, спираючись на традиційну методику. Це спонукало нас на проведення другого етапу діагностичного зрізу з метою визначення реального стану розвитку художньо-творчих здібностей студентів-філологів. При цьому, насамперед, використовувались такі методи: тестування, педагогічне спостереження, анкетування, експертні оцінки, аналіз продуктів творчості студентів, співбесіди тощо.

З метою розв'язання означеної задачі постало завдання визначення критеріїв ступеня розвитку художньо-творчих якостей майбутніх філологів. З цією метою було проведено низку експериментальних досліджень. У результаті встановлено, що найбільш вагомими художньо-творчими якостями фахівця-словесника є:

1. Гнучкість мислення.
2. Творча позиція.
3. Відповідальність.
4. Любов до дітей.
5. Почуття краси слова.
6. Здатність до аналізу та синтезу.
7. Творчі уява і фантазія.
8. Здатність до узагальнення.

Це колективна думка кваліфікованих експертів, кількість і склад яких відповідає вимогам соціопедагогічних досліджень. Перехресна перевірка отриманих результатів опиту за багатьма математично-статистичними параметрами свідчить про вірогідність і надійність висновків. Це дозволяє вісім наведених креативних якостей вчителя літератури прийняти за **критерії ступеня розвитку художньо-творчих ознак студента-словесника.**

Сумарний ступінь розвитку наведених ознак є мірою сформованості навичок художньо-творчого мислення майбутніх вчителів літератури.

Ступінь розвитку інших якостей теж має певну „вагу”, але їх вплив значно менший, ніж вісім перших, і, з метою запобігання зайвого ускладнення розрахунків пропонується знехтувати ними.

Основним методом вимірювання рівня сформованості художньо-творчих здібностей майбутніх вчителів літератури було тестування.

Головне призначення тесту за С.Геллерштейном [5] є якісна і кількісна оцінка рівня розвитку певних якостей, яка проводиться у формі випробувального експерименту та має характер певного завдання.

С.Гончаренко вважає, що тести креативності - це „сукупність методів для вивчення та оцінювання творчих здібностей особистості. Здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилитися від традиційних схем мислення, швидко розв'язувати проблемні ситуації була виділена серед інтелектуальних здібностей” [6, с. 152] дослідниками, які теоретично обґрунтували складання тестів як засіб вимірювання креативності особистості.

Для оцінювання найбільш вагомого критерію ступеня розвитку художньо-творчих ознак студента-словесника, а саме, *гнучкості мислення*, нами застосовано модифіковані тести Дж.Гілфорда. Вибір саме цих тестів зумовлено тим, що крім вимірювання безпосередньо гнучкості, завдання дає можливість оцінити інші ознаки творчого мислення, міцно взаємопов'язані між собою. Це:

1. Швидкість (продуктивність) - характеризує швидкість творчого мислення і залежить від загальної кількості відповідей на тест.

2. Оригінальність – характеризує своєрідність творчого мислення, незвичність вирішення проблеми і залежить від кількості нечастих відповідей, оригінальності структури відповіді.

3. Точність - характеризує послідовність, логічність творчого мислення, вибір вірного рішення.

Ці тести були розроблені Є.Тунік [7]. Більшість з них є модифікацією тестів Дж.Гілфорда.

Ступінь сформованості креативних якостей майбутніх учителів літератури за критерієм *творча позиція* визначалась з використанням тесту „Креативність” Н.Вишнякової. Тест перекладено та модифіковано нами.

Для оцінювання критерію ступеня розвитку художньо-творчих ознак студента-словесника – *відповідальність* - пропонується застосовувати тест, розроблений фахівцями лабораторії azps.ru (електронний ресурс веб-сайту <http://azps.ru/tests/>). Тест також перекладено та модифіковано автором.

Цей тест може використовуватися не тільки в самотестуванні, а й у професійній діяльності психолога.

Для оцінювання критерію рівня розвитку художньо-творчих якостей майбутнього вчителя літератури – *любов до дітей* – за основу взято тест, розроблений психологами А.Варгою, В.Століним. Зміст тесту значно переоблено, виходячи з цілей нашого дослідження.

Рівень розвитку почуття краси слова також визначався за допомогою тесту, розробленого лабораторією azps.ru. Тест перекладено та модифіковано.

Даний тест складено з 30 коротких цитат, які взяті з творів української літературної класики. У кожній цитаті пропущене одне слово. Завдання підбране різної складності. На відповіді може впливати чинник випадковості. Проте чимала кількість завдань зводить нанівець дію цього чинника.

Це не тест з української мови. Тим більше, це не тест з української літератури. Під почуттям краси слова чи мовним чуттям мається на увазі чітке розуміння суті слів мови і володіння різними її нюансами. Мовне чуття формується в процесі культурного збагачення і під впливом комунікативного досвіду.

З метою визначення рівня розвитку здатності до аналізу та синтезу, а також здатності до узагальнення, використано психодіагностичну методику „Узагальнення-2010”, розроблену лабораторією azps.ru. Тест перекладений та модифікований нами.

Сумарний ступінь розвитку художньо-творчих якостей окремого студента розраховується, з урахуванням коефіцієнтів вагомості кожного критерію, за формулою:

$$R_i = k_1\Gamma_i + k_2T_i + k_3B_i + k_4L_i + k_5\Pi_i + k_6A_i + k_7\Phi_i + k_8Y_i ,$$

де Γ_i - рівень розвитку гнучкості мислення і-го студента,

T_i - рівень розвитку творчої позиції і-го студента,

B_i - рівень розвитку відповідальності і-го студента,

L_i - рівень розвитку любові до дітей і-го студента,

Π_i - рівень розвитку почуття краси слова і-го студента,

A_i - рівень розвитку здатності до аналізу та синтезу і-го студента,

Φ_i - рівень розвитку творчої уяви та фантазії і-го студента,

Y_i - рівень розвитку здатності до узагальнення і-го студента,

K_1-K_8 - коефіцієнти вагомості відповідних критеріїв.

Для визначення рівня розвитку художньо-творчих якостей окремого студента слід користуватися ключем:

0-25 балів - початковий рівень;

26-50 балів - алгоритмічний рівень;

51-75 балів - задовільний рівень;

76-100 балів - високий рівень.

Під час проведення діагностичних зрізів з'ясовано, що у більшості студентів ступінь розвитку художньо-творчих якостей знаходиться на алгоритмічному рівні, що недостатньо для здійснення ефективної професійної діяльності.

У цілому результати констатувального експерименту дозволили сформулювати такі висновки:

* Аналіз літератури науково-теоретичного, практико-орієнтованого та нормативного характеру стосовно стану розвитку художньо-творчого мислення майбутніх вчителів літератури свідчить, що до педагога - філолога висувуються високі вимоги, як до творчої особистості, проте результати досліджень свідчать, що рівень розвитку креативних здібностей багатьох молодих вчителів ще залишається на недостатньому рівні.

* Навчальна діяльність студентів-філологів базується на традиційних формах і методах, які в більшості випадків мають репродукційний характер от-

римання знань. Розвиток художньо-творчого мислення студентів не є спеціальним завданням вузів і в більшості випадків здійснюється епізодично.

* Одним з головних завдань сучасної підготовки педагогів філологів повинна стати підготовка фахівця, здатного до креативного виконання службових обов'язків в динамічних умовах сучасного суспільства. Це визначає необхідність суттєвих змін у системі професійної підготовки майбутніх учителів літератури, з метою формування художньо-творчих якостей студентів.

Визначивши ступінь сформованості художньо-творчих ознак майбутнього вчителя літератури, стає можливим здійснення наступного важливого кроку підготовки освітянина — розвитку означених якостей.

Література:

1. Куцевол.О.М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури. / О.М. Куцевол. — Вінниця, 2006. — 348 с.

2. Наукові основи методики літератури: Навчально-методичний посібник / За ред. Н.Й.Волошиної. — К.: Ленвіт, 2002. — 344 с.

3. Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі: Методичний посібник для вчителя. / Б. І. Степанишин. — К.: РВЦ “Проза”, 1995. — 254 с.

4. Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. / Г. Л. Токмань. — К.: Міленіум, 2002. — 320 с.

5. Геллерштейн С. Г., Коган В. М., Шпигель Ю. И., Шпильрейн И. Н. Руководство по психотехническому профессиональному подбор / Ред. И.Н. Шпильрейн. — М.—Л., 1929.—248 с.

6. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: Методичні поради молодим науковцям /С.У. Гончаренко. — К.: 2008. — 278 с.

7. Туник Е. Е. Диагностика креативности. Тест Торренса. Методическое руководство /Е.Е.Тунник. — СПб.: Иматон, 1998. — 170 с.

ФОРМУВАННЯ НЕВЕРБАЛЬНОГО КОМПОНЕНТУ ХУДОЖНЬО-МОВЛЕНСЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

УДК: 378+37+ 159+78

Леснік О.С.

У статті актуалізується проблема формування невербального компоненту художньо-мовленських умінь майбутніх учителів музики, а саме, його художньо-інформативний аспект. Визначено ефективні форми й методи, випробувані у практичній діяльності в класі хорového диригування.

Ключові слова: *невербальний компонент художньо-мовленських умінь, художня інформативність диригентського жесту, кінестетичні відчуття, асоціативний метод, емоційно-експресивна виразність.*

В статье актуализируется проблема формирования невербального компонента художественно-речевых умений будущих учителей музыки, а именно, его художественно-информативный аспект. Определены эффективные формы и методы, опро-